

7. Obyvatelstvo světa

Obyvatelstvo

Je to hlavní složka sociálněekonomické sféry, která je tvůrcem i spotřebitelem všech vytvořených hodnot. Studium obyvatelstva se zabývá řadou vědních oborů biologických, lékařských, sociálních i ekonomických.

V roce 1999 dosáhl počet obyvatelstva 6 miliard.

Skladba obyvatelstva

Obyvatelstvo je velmi různorodé. Rozlišovací znaky jsou biologické, kulturní a ekonomické. Mezi ty biologické patří např. věk a pohlaví. Kulturními znaky jsou jazyk, náboženství nebo vzdělanost a ekonomické znaky jsou hospodářská činnost a zaměstnanost.

Složení obyvatelstva podle pohlaví

Počet mužů a žen je přibližně stejný, ale jisté rozdíly jsou. V Evropě je mírná převaha žen. Převaha mužů se projevuje v severní Africe a v Asii.

Složení obyvatelstva podle věku

Podle věku dělíme obyvatelstvo na předproduktivní věk (do 15 let), produktivní věk (15-65 let) a poproduktivní věk (nad 65 let). Důležitou roli hrají právě skupina produktivního věku, protože je hlavním zdrojem pracovních sil pro hospodářství.

Ve věkovém složení obyvatelstva mohou být mezi jednotlivými zeměmi velké rozdíly, záleží na stupni jejich hospodářsko-spoločenského vývoje.

Statistiky věkového složení se vedou zpravidla po pětiletých věkových skupinách. Podle nich se pak dělají věkové pyramidy.

V současné době probíhají ve věkové skladbě obyvatel dvě tendence :

- 1) V rozvojových zemích je největší počet mladé populace a lidé se nedožívají vysokého věku.
- 2) Ve vyspělých zemích je zase malá natalita a vysoká životní úroveň podmiňuje nízkou úmrtnost a obyvatelstvo stárne.

Rasové složení obyvatelstva

Rasa je skupina lidí, kterou spojuje dlouhodobý společný vývoj, v jehož průběhu se vlivem rozdílného prostředí vytvořily shodné morfologické, ale i fyziologické znaky (barva pleti a vlasů, očí, tvar lebky, nosu..).

Na základě těchto znaků dělíme populaci na :

- 1) **Rasa europoidní** – hlavní rozšíření je v Evropě, Rusko, severní Afrika (Arabové), jihozápadní Asie, Indie a přistěhovalecké obyvatelstvo Ameriky a Austrálie. (45%)
- 2) **Rasa mongoloidní** – východní, severovýchodní a jihovýchodní Asie a původní obyvatelstvo Ameriky (40%)
- 3) **Rasa negroidní** – Afrika na jih od Sahary, asi 10% obyvatelstva
- 4) **Rasa australoidní** – asi 1% obyvatelstva, sever Austrálie, Nová Guinea a Srí Lanka

Míšením těchto ras se vytvořila řada smíšených skupin, které jsou typické pro většinu území Latinské Ameriky. Nejčastějšími míšenci jsou mestici (indián a běloch), mulatí (černochoch a běloch) a zambové (indián a černochoch).

Národnostní složení obyvatelstva

Národ je společenství lidí, které se vyznačuje společným historickým vývojem v jednom územním celku, stejným stupněm společenského a hospodářského vývoje, společnou kulturou, jazykem a vědomím sounáležitosti.

Na Zemi existuje více než 2000 národů, které se výrazně liší počtem příslušníků.

Číňané (1,1 mld), Hindustánci (320 mil), Američané (220 mil), Bengálci (185 mil), Brazilci (150 mil) a Rusové (147 mil).

Jazykově je nejrozšířenější čínština, angličtina, španělština, hindština, arabština, ruština.

V procesu formování národa hraje významnou roli právě jazyk, jako dorozumívací prostředek. Pro národ je charakteristický jediný jazyk, ale existují skupiny národů, které hovoří jediným společným jazykem (Latinská Amerika, Rakušané). Existují však národy, které používají více jazyků, Švýcaři.

Na světě rozeznáváme asi 6 000 jazyků, které se vyvinuly ze stejného jazykového základu. Rozlišujeme asi 30 jazykových rodin (největší indoevropská, čínskotibetská).

Rozlišení obyvatelstva z náboženského hlediska

Náboženství tvoří nedílnou součást lidské kultury. Například vývoj evropské civilizace jsou dlouhodobě ovlivňovány křesťanstvím. Základní náboženské ideje se stávají součástí života společnosti, působí na myšlení a chování lidí. Například ovlivňují porodnost (jv Asie).

Náboženství si vytvářejí svou vlastní organizaci (církve), která pečuje o jejich rozvoj a šíření.

Náboženství podle počtu věřících :

- křesťanské náboženství, které se dělí na církve římskokatolickou, má nejvíce věřících (asi 1 mld), pravoslavná církve, protestantská církve
- islám – jedno z nejstarších náboženství, které má velký politický vliv. Je to státní náboženství mnoha arabských zemí. Je rozšířeno v severní Africe, jihozápadní a jihovýchodní Asii. (Sunité – Irák, Turecko x Šíité, Irán, ortodoxnější).
- Hinduismus – nejrozšířenější náboženství v jižní Asii, ale hinduistické komunity žijí i v Latinské Americe, Africe a v poslední době se dostávají i do Evropy
- Buddhismus – nábožensko-filozofický systém. Toto náboženství vzniklo jako reforma hinduismu.

Kromě světových náboženství existují i různé sekty, které se oddělily od původních náboženských skupin.

Náboženské konflikty

Japonsko – buddhismus x šintoismus

Srí Lanka – Buddhismus x hinduismus

Izrael – křesťanství x islám x judaismus

Pákistán x Indie

Balkán – římskokatolické x pravoslavné x muslimové

S. Irsko – katolíci x protestanté

Filipíny – křesťanství x Islám

Ekonomické složení obyvatelstva

Podle rázu hospodářské činnosti dělíme obyvatelstvo do čtyř základních sektorů –

Primární (zemědělství), sekundární (průmysl), terciální (služby) a kvartální (vědecko-výzkumná sféra).

S hospodářským rozvojem země se mění podíl zastoupení obyvatel v těchto sektorech.

Podíl obyvatelstva v sektorech také napomáhá k charakteristice hospodářského rázu jednotlivých zemí.

Problémem je nezaměstnanost, která s sebou přináší snížení životní úrovně.

Přirozený pohyb obyvatelstva

Růst počtu obyvatelstva závisí na poměru mezi počtem narozených a zemřelých. Počet narozených se nazývá natalita a uvádí se v přepočtu na 1 000 obyvatel. Počet zemřelých za určitý čas se nazývá mortalita a také se uvádí v počtu na 1 000 ob. Růst obyvatelstva je výsledkem těchto dvou faktorů a nazývá se přirozený pohyb obyvatelstva. Je-li natalita větší než mortalita, mluvíme o přirozeném přírůstku, je-li natalita menší než mortalita, mluvíme o přirozeném úbytku obyvatelstva.

Do první skupiny řadíme převážnou většinu území Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Přirozený přírůstek se pohybuje kolem 30 promile. Druhá skupina jsou vyspělé země Evropy a Severní Ameriky a přirozený přírůstek v této skupině se pohybuje kolem 5-10 promile. To zapříčiňuje stárnutí obyvatelstva.

Mechanický pohyb obyvatelstva

Lidstvo osidluje zemský povrch nerovnoměrně. Téměř polovina lidí je soustředěna na ploše, která představuje 5% souše. Rozmístění je ovlivněno přírodními podmínkami a dosaženým stupněm hospodářského vývoje. Postupně, díky vědě lidstvo osidluje oblasti, které dříve nebyly kvůli přírodním podmínkám obyvatelné. Trvale osídlená území představují asi 43% povrchu pevnin. Oblasti málo osídlené zabírají plochu 37% a neobydlená území tvoří 20%.

Přírodní faktory

- vzdálenost od mořského pobřeží
- nadmořská výška
- podnebí (většina v mírném a teplých podnebných pásech)

Socioekonomické faktory

- v minulosti o osídlení rozhodovala kvalita půdy a vhodné klima
- poté oblasti těžby a zpracování nerostných surovin
- ve 20. stol. soustředění do měst

Důležitým ukazatelem rozmístění obyvatel je hustota.

Nejlidnatější země –

Čína, Indie, USA, Indonésie, Brazílie, Rusko, Pákistán..

Hlavní území seskupení obyvatelstva

- 1) východní Asie (Čína, Japonsko)
- 2) jižní a jihovýchodní Asie (Indie, Bangladéš, Pákistán..)
- 3) průmyslové státy ZE (Benelux, VB, Francie, Německo)
- 4) Severovýchod USA a JV Kanady
- 5) JZ USA
- 6) Jihovýchod Brazílie a oblast La Platy
- 7) Dolní tok Nilu a nilská delta
- 8) JV Austrálie (Viktori, Nový jižní Wales)

Sídla

Sídla jsou základními centry lidské aktivity. Sídly rozumíme seskupení sídelních jednotek, včetně hospodářských objektů a dopravních zařízení na určitém vymezeném území. Soustřeďuje se zde většina síť spojených se životem člověka.

Rozdělení sídel

- 1) Sídla přechodně obývaná
 - a) jednoduchá přechodně obývaná sídla – slouží lovcům nebo pastevcům
 - b) moderní přechodně obývaná sídla – přenosné montovatelné stavby v polárních krajích...
- 2) Sídla trvalá
 - a) venkovská sídla
 - venkovská sídla rozptýlená (samoty) – Sam, Jam, Austrálie
 - venkovská sídla skupinová – E, Af, A. Venkovská sídla jsou spojena se způsobem hospodaření a s rozdělením pozemků. Často vznikají sídla silničního nebo návesního typu. V současné době jsou fce – obytná, rekreační a dopravní (obyvatelstvo se podílí na dopravní obsluze).
 - a) městská sídla – sídlo s určitým minimálním počtem obyvatel (5000) a s určitým počtem lidí zaměstnaných mimo zemědělství (60-75%), je charakteristické svou zástavbou a podílem vícepatrových domů. Města lze charakterizovat z více hledisek jako je průmyslové, vojenské, vysokoškolské... Pro hlavní město se užívá označení metropole.

Urbanizace

Proces urbanizace je charakterizován jako proces formování a rozvoj městského způsobu života, růst úlohy měst a pronikání městských prvků do prostoru celého osídlení. Nejcharakterističtější znakem urbanizace je koncentrace obyvatel do měst a jejich okolí.

Nejmenší stupeň urbanizace je v Asii a Africe, největší v Sam a ZE.

Aglomerace – proces srůstání města se svým okolím

Konurbace – spojování aglomerací (Porúří)

Megalopolis – úplné propojení většího počtu měst (Boston-Washington-Philadelphie-Washington-Norfolk).

Sídelní systémy

Sídla plní fci obytnou a soustřeďují činnost sekundárního, terciálního a kvartálního sektoru. Neustále dochází k toku lidí, zboží, energií a informací., spojení je dostředivé a odstředivé.